



2021

ÜLEMAAILMINE HARIDUSSEIRE ARUANNE

KESK- JA IDA-EUROOPA,
KAUKAASIA JA KESK-AASIA

Kaasamine ja haridus: KÕIK TÄHENDAB KÕIKI

KOKKUVÕTE



United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization



Global
Education
Monitoring
Report



Network of Education Policy Centers



EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

Kaasamine hariduses, mis on kestliku arengu eesmärgi (SDG) nr 4 all esitatud kohustus, kujutab endast mitmekesisust hõlmavatest tegevustest koosnevat protsessi, mille eesmärk on arendada kuuluvustunnet ning mis tugineb veendumusele, et igal inimesel on väärtus ja potentsiaal. Haridussüsteemid peavad reageerima kõigi õppurite vajadustele ja arvestama õppurite mitmekesisust mitte kui probleemi, vaid kui ressursi. Kvaliteetse kaasava hariduse pakkumine on seotud sotsiaalse kaasatusega.

Põhipunktid

Kesk- ja Ida-Euroopa, Kaukaasia ja Kesk-Aasia on teinud edusamme õigustel põhineva lähenemise poole kaasavas hariduses.

- Viimase 20 aasta jooksul on meie niigi üks maailma kõrgemaid haridustasemeid kiiresti veelgi edenenud. Koolis mittekäivate laste määr on langenud poole võrra.
- Kaks kolmest haridussüsteemist on võtnud kasutusele mitut tõrjutud rühma hõlmava kaasamise definitsiooni.
- Riigid on hakanud eemalduma meditsiinilisest mudelist. Puudega laste osakaal erikoolides langes 78%-lt 2005/06. aastal 53%-le 2015/16. aastal. Hoolekandeesutustes olevate laste osakaal vähenes samal ajavahemikul 30%.
- Koolid muudavad oma tugisüsteeme laiemaks ja paindlikumaks. Üle vaadatud 30 haridussüsteemi seas pakub 23 nõustamist ja mentorlust, 22 õpiabi ning 21 spetsialisti ja terapeudi tuge.

Samas pole üleminek kaasavale haridusele kaugeltki täielik.

- Paljud selle piirkonna riigid ei ole seni lahti saanud kunagi ekslikult tõhusaks lahenduseks peetud segregeeritud hariduse pärandist. Üldiselt paigutatakse üks kolmest Kesk- ja Ida-Euroopa erivajadustega õpilastest erikoolidesse.
- Gruusias, Kõrgõzstanis ja Mongoolias on puuetega noorte osakaal koolis mittekäiva elanikkonna hulgas kaks korda suurem kui koolis käiva elanikkonna hulgas.
- 30 haridussüsteemist 15 puhul sõltub kooli vastuvõtmine meditsiinilis-psühholoogilisest hindamisest ja muudest valikumenetlustest.
- Kaasava pedagoogika asemel on tihti kasutusel hoopis meditsiiniliselt määratletud keskendumine puudele. Valgevenes kasutatakse integreeritud klassides kahte õppekava: tavaline üldhariduse ja teine eripedagoogika jaoks; koosõppimine piirdub kitsa aineloendiga.
- Ainult iga teine õpetaja piirkonnas tunneb valmisolekut õpetada koos erineva võimekusega õpilasi ning iga kolmas on valmis õpetama paljukultuurilises keskkonnas. Õpetajaskonna vananemine muudab olukorra lahendamise vajaduse veelgi pakilisemaks.

- Õpilasi ja lapsevanemaid tuleb rohkem kaasata; ainult Moldova Vabariik teatas, et seal kaasatakse õppekava kujundamisse ka õpilasi. Õpilaste häält võetakse poliitika kujundamisel harva kuulda.

Segregatsiooni ja diskrimineerimise muud kaasamist takistavad vormid on püsima jäänud.

- Ligikaudu 60% Balkani roma, aškali ja egiptuse noortest ei käi gümnaasiumis. Nende rühmade liikmetel diagnoositakse ebaproportsionaalses ulatuses ka vaimupuudeid. Slovakkias moodustasid romad 2018. aastal erikoolide õpilastest 42%.
- Mongoolias lõpetab rikkamatel peredest pärist lastest keskkooli 94%, vaesematest peredest pärit lastest aga ainult 37%.
- Türgi, kus on maailma kõige suurem põgenike arv, võttis oma riigikoolidesse üle 600 000 süürlase; samas ei käi 37% Süüria pagulastest endiselt koolis.
- 30 haridussüsteemist 22-s on eraldi koolid või klassid vähemusrahvuste jaoks. Selline paralleelharidus töötab sageli kaasamise vastu.
- Sooline võrdsus hariduses on muutunud ülimalt vaidlusaluseks teemaks. Mitmes riigis rõhutab traditsiooniline sooline vaatenurk soolisi stereotüüpe.
- Ainult seitse riiki 23-st on välja töötanud sõnaselgelt seksuaalsel sättumusel ja soolisel identiteedil põhinevat koolikiusamist käsitlevad ning keelavad poliitika või tegevuskavad.
- COVID-19 pandeemia ajal pakkus 23 riigi seast 76% tuge puuetega õppuritele (nt viipekeel veebipõhistes õppeprogrammides) ning 52% paindlikke ja enda valitud tempoga läbitavaid õpiplatvorme.
- Vähem toetati juurdepääsu infrastruktuurile kaugemates piirkondades (43%), kujundati õppematerjale vähemuskeeltes kõnelejatele või pakuti täiendavat abi vaestele leibkondadele (38%).

Soovitused

Kui regioon jõuab 4. SDG saavutamise viimasesse aastakümnesse, võetakse nende kümne soovitusel puhul arvesse sügavalt juurdunud takistusi ja kaasatusega seotud ulatusliku probleemistiku poolt pakutavaid võimalusi.

1 Laiendage kaasava hariduse kontseptsiooni: see peab hõlmama kõiki õppureid – ja kõik tähendab kõiki.

Kaasav haridus peaks hõlmama kõiki õppureid. Ehkki enamik piirkonna haridussüsteeme on lisaks erinevate hariduslike vajadustega või puuetega õppuritele omaks võtnud mitut tõrjutud rühma tunnustava kaasamise mõiste, tuleb seda laiendatud rakendusulatust pidada vaid üheks sammuks igasugusest kategoorilisest või rühmapõhisest määratlusest või õppuri sildistamisest eemaldumise poole. Terminoloogia selgus kõigil rakendamise tasanditel on ülioluline.

2 Seadke keskmesse õpilased: kaasamine pole ainult tulemus; ennekõike on see protsess ja kogemus.

Õpilased võivad tunda, et õppematerjalid neid ei puuduta või käsitlevad neid stereotüüpsel viisil. Ometi pole õpilasi endid õppekavade loomisesse kaasatud. Mõne riigi õpilasesindused välja arvatud, on vähe tõendeid selle kohta, et õpilaste häält kuulda võetakse ja tegutsemisel sellega arvestatakse. Kvaliteetse hariduse pakkumise nimel peaks arvestama kõikide seisukohtadega. Õigus omada head füüsilist ja vaimset tervist, olla õnnelik, tunda ennast turvaliselt ja olla kaaslastega kontaktis on sama oluline kui õigus õppida. Klassiruumis on ülioluline positiivse õhkkonna olemasolu, kus õpetajad õpilaste pingutusi tunnustavad ja toetavad. Kooli ja eakaaslaste rühma kuulumise tunne on ülitähtis – eriti haavatavate laste jaoks, kelle puhul on tõrjutuse oht suurem.

3 Osalege sisukates aruteludes kogukondade ja lapsevanematega: kaasamist ei saa ülaltpoolt peale sundida.

Hariduses on peamine takistus kaasamisel veendumuse puudumine, et see on võimalik ja soovitatav. Vanematel, eestkostjatel, perekondadel ja kogukondadel võivad soo, puude, rahvuse või usu suhtes olla diskrimineerivad hoiakud, mis omakorda nurjab või tühistab kaasavate haridusreformide elluviimiseks tehtud jõupingutused. Seevastu võivad haavatavate laste vanemad ühtluskoolidest loobuda, kui nad tunnevad, et viimased ei vasta nende laste vajadustele. Valitsused peaksid poliitika kujundamisel andma vanematele ja kogukondadele võimaluse oma eelistuste väljendamiseks. Ka vanemad peavad meditsiinilistel ja psühholoogilistel hinnangutel põhinevate otsuste puhul kaasa saama rääkida; kättesaadavaks tuleb teha kaasamist võimaldavad alternatiivid.

4 Võimaldage valitsusvälistel osalejatel endale väljakutseid esitada ja võimalikke lünki täita: veenduge, et nemad tegutsevad sama kaasamiseesmärgi nimel.

Organiseeritud kodanikuühiskonna tegevus on mänginud õiguses kaasavale haridusele toetaja ja valvuri rolli. Teadlikkuse tõstmise kampaaniad aitavad avalikku arvamust kallutada kaasatuse kasuks. Valitsused peaksid looma tingimused, mis võimaldaksid valitsusvälistel organisatsioonidel jälgida valitsuse võetud kohustuste täitmist ja seista haridusest kõrvalejätute eest. Kuna valitsusvälised organisatsioonid täidavad teenuse osutamise lünki kas lepingu alusel või omal algatusel, peavad endale juhtiva positsiooni võtma valitsused, kellele tuleb pidada valitsusväliste organisatsioonidega dialoogi, tagamaks, et nimetatud teenuste tulemuseks oleks kaasatus, et need teenused vastaksid standarditele, ei dubleeriks teiste pakkujate tegevusi ega konkureeriks piiratud vahenditele. Selle asemel peaksid need tegevused olema jätkusuutlikud, integreeritud riiklikesse strateegiatesse, kavadesse ja poliitikatesse ning nendega kooskõlas.

5 Tagage koostöö valitsusasutuste, -sektorite ja -tasandite vahel: kaasamine haridusse on üksnes sotsiaalse kaasatuse alajaotis.

Valitsusepoolsete kaasamist taotlevate jõupingutuste märksõnaks on partnerlus. Kaasava hariduse eest haldusvastutust kandvad ministeeriumid peavad vajaduste väljaselgitamisel, informatsiooni vahetamisel ja programmide kujundamisel koostööd tegema. Ministeeriumidevaheline koostöö poliitika väljatöötamisel, rakendamisel ja koordineerimisel on piirkonnas tavaline. Varajase sekkumise edendamiseks ja ebasoodsate esialgsete tingimuste mõju vähendamiseks koolis edasijõudmisele ja õppimisele tuleb siiski tõhustada andmete jagamist. Kaasamise saavutamiseks on vaja vertikaalset koostööd kesk- ja kohalike ametiasutuste vahel. Kvaliteedi tagamise kooskõlastatud tegevus on eduka kaasava hariduse saavutamiseks ülioluline.

6 Jagage teadmisi ja ressursse: see on ainus viis säilitada üleminek kaasamisse.

Kaasamise saavutamine kujutab endast paljuski juhtimisprobleemi. Mitmekesisusküsimuste lahendamiseks eraldatud inim- ja materiaalsed ressursid on segregeeritud pakkumise pärandi tõttu koondunud üksikutesse kohtadesse ja on ebavõrdselt jaotatud. Nende paindlikuks ümberjaotamiseks on vaja mehhanisme ja stiimuleid, tagamaks, et ühtluskoolide üleminekut kaasamisele toetaksid eriteadmised. Vaja on muudatusi ka rahastamismehhanismides. Spetsiaalne, eraldi haridusele suunatud rahastamine, mis on seotud sotsiaal- ja meditsiiniteenuste kohta tehtud ametlike otsustega, loob aluse lapsevanemate, koolide ja

kohalike omavalitsuste strateegilisele käitumisele sobivate ressursside hankimisel. Riikidepoolne vahendite eraldamine peaks tuginema koolide või kohalike omavalitsuste tunnustatud vajadustele tugiteenuste järele.

7

Rakendage universaalset disaini: veenduge, et kaasavad süsteemid rakendaksid iga õppuri potentsiaali.

Hariduses on universaalse disaini lihtne, kuid jõuline kontseptsioon seotud puuetega õppijatele ligipääsetavate koolihoonete projekteerimisega. Mõistet on laiendatud, nii et nüüd kirjeldatakse selle kaudu ka paindlikke õpikeskkondi. Puuetega õppurite jaoks ette nähtud tehniliste abivahendite tohutut potentsiaali pole veel täielikult ära kasutatud. Kuid õppuri ja süsteemi koostoimes leiduvate takistuste ületamise paindlikkuse idee ei kehti mitte ainult vormi, vaid ka sisu kohta. Kõik õpilased peaksid õppima samade paindlike, asjakohaste ja juurdepääsetavate õppekavade alusel. Tuleb ületada väljakutsed, mis tulenevad sellest, kuidas õpikud kajastavad soolist võrdsust või etnilist identiteeti. Kohandatud hindamine peaks aitama õppuritel demonstreerida oma edusamme ja suurendada võimalusi erihariduslike vajadustega inimeste jaoks.

8

Valmistage ette, võimestage ja motiveerige õpetajaid ja tugipersonali: nad peaksid kõik olema valmis õpetama kõiki õpilasi.

Õpetajad vajavad kaasavat koolitust mitte spetsiaalse teemana, vaid põhi- ja jätkukoolituse põhielemendina, et vältida mõne õpilase puhul juurduvad puudulikkuse ja õppimisvõimetuse seisukohtade põllistamist. Kaasamisega seotud pädevused ei ole alati vajalikud õpetajatele tegevusloa andmiseks ja nende atesteerimiseks. Õppealajuhatajad peaksid olema valmis edasi andma ja sisendama kaasavat koolieetost. Tugipersonalist jääb sageli puudu ja nende aega rakendatakse mujal kui õpetaja ja õpilase toetamisel. Abiõpetajad ei peaks õppijate eest ainuisikuliselt vastutama, kuna see võib aidata kaasa õppijate segregatsioonile.

9

Koguge tähelepanelikult ja austavalt andmeid kaasamise kohta ja selle kehtestamise heaks: vältige häbimärgistavat sildistamist.

Tuvastatud rühmadele keskendunud andmete kogumine aitab ebasoodsas olukorras olijaid nähtavaks teha. Samas võib see aga viia laste sildistamiseni, mis võib määrata nende tulevikku. Soov üksikasjalike või usaldusväärsete andmete järele ei tohiks olla prioriteet iseeneses, eelkõige on vaja tagada, et õppureid ei kahjustata. Sugugi mitte kõik kaasamisbarjääridega silmitsi seisvad lapsed ei kuulu mõnda tuvastatavasse või tunnustatud rühma, osa lapsi aga kuulub enam kui ühte. Haridusjuhtimise infosüsteemid peaksid hõlmama kõiki õppureid puudutavaid sisendeid, protsesse, väljundeid ja tulemusi, ning nende kasutamist mitmekülgset ning mitte ainult ressursside jaotuseks. Osana kvaliteeditagamisest ja vastutusraamistikust peaksid need olema suunatud õpilastepoolse kaasamiskogemuse seirele. Metoodikas peaks seire olema kaasava iseloomuga.

10

Õppige kolleegidelt: üleminek kaasatusele pole lihtne.

Hariduses tähendab kaasamine eemaldumist diskrimineerimisest. Kaasamise ülemineku tempot ega konkreetset viisi ei saa dikteerida; iga ühiskond võib minna erinevat teed. Samas on õpetajate võrgustike ja õppekogukondade või riiklike, piirkondlike ja ülemaailmsete platvormide kaudu võimalik palju õppida kogemuste jagamisest kõigil tasanditel. Haridussüsteemi suunamiseks mitmekesisuse väärtustamise poole tuleks ära kasutada poliitilise dialoogi võimalusi.



© UNESCO, 2021

Esimene väljaanne

Avaldatud 2021. aastal

ÜRO Hariduse, Teaduse

ja Kultuuri Organisatsiooni poolt

Hariduspoliitika Keskuste Võrgustik

ning Euroopa Eriõppe

ja Kaasava Hariduse Agentuur

Tõlge: Paspарту Multilingual Translation Services

Graafiline kujundus: Blossom

Küljendus: Blossom

Trükk: UNESCO

Kaanefoto: UNICEF/UNI42671/

Roger LeMoyne

Käesolev 2021. aasta

Kesk- ja Ida-Euroopa, Kaukaasia

ja Kesk-Aasia piirkondliku aruande

lühiversiooni ja kõik sellega seotud materjalid

on allalaaditavad siit:

Bit.ly/Eurasia2021inclusion

Käesolev väljaanne on saadaval

avatud juurdepääsuga litsentsi

Attribution-ShareAlike 3.0 IGO

(CC-BY-SA3.0 IGO) license ([http://](http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/)

[creativecommons.org/licenses/by-sa/](http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/)

[3.0/igo/](http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/)) all.

Selle väljaande sisu kasutades nõustuvad

kasutajad sellega, et neile kohalduvad

UNESCO avatud juurdepääsuhooldla

kasutustingimused.

Käesolev litsents kehtib eranditult

trükise tekstisisu puhul.

Kui mis tahes materjal ei ole selgelt

määratletud UNESCO-le kuuluvana,

tuleb selle kasutamiseks eelnevalt luba küsida:

publication.copyright@unesco.org.